EXIGENTELE ECUMENISMULUI ACTUAL DIN PUNCTUL DE VEDERE AL BISERICII ORTODOXE ROMANE*

Adresam Excelentei Voastre, Domnule Rector, calde multumiri pentru invitatia de a vizita aceasta prestigioasa universitate si totodata salutam prezenta in cadrul ei a unei facultati de teologie, fapt care ne incurajeaza sa va impartasim cateva aspecte din viata si experienta ecumenica a Bisericii Ortodoxe Romane.

Izvorand din predica Sfantului Apostol Andrei si pastrand aceasta apa vie pana in ziua de astazi, Biserica Ortodoxa Romana s-a dezvoltat sub obladuirea Duhului Sfant odata cu poporul roman, pe care l-a slujit si cu care s-a identificat de-a lungul intregii sale existente. Pe parcursul istoriei sale bimilenare, Biserica Ortodoxa Romana a intrat adeseori in contact cu alte credinte si traditii religioase, ceea ce a constituit fundalul de baza pentru angajamentul ei in ecumenismul secolului al XX-lea. Ea a pazit cu sfintenie unitatea de credinta, de cult si de spiritualitate cu intreaga Ortodoxie. Aceasta unitate pastrata cu consecventa in trecut, se cere afirmata cu si mai multa vigoare in zilele noastre, cand relatiile interconfesionale si interreligioase se dezvolta pe o scara din ce in ce mai mare.

Pentru Biserica Ortodoxa Romana, dialogul ecumenic interconfesional, precum si cel interreligios, sunt determinate de relatiile inter-ortodoxe ; numai afirmand unitatea de invatatura, de cult si canonica a Bisericii Ortodoxe, in integralitatea ei de comuniune a Bisericilor autocefale, se va putea ajunge la o marturie ortodoxa credibila in dialogul ecumenic si interreligios de azi. Rugaciunea Mantuitorului nostru Iisus Hristos, ca toti sa fie una (Ioan 27, 21), constituie pentru Biserica Ortodoxa principiul de baza in orientarea ecumenista de slujire spre implinirea poruncii divine de unire a tuturor in Hristos.

Angajamentul ecumenic al Bisericii Ortodoxe Romane se desfasoara pe trei planuri : 1) national ; 2) european ; 3) mondial.

La nivel national, exigentele ecumenice actuale se concretizeaza, pe de o parte,

prin dezvoltarea relatiilor dintre Bisericile si comunitatile religioase din Romania intreolalta, iar pe de alta parte, prin atitudinea comuna a Bisericilor fata de cerintele sociale si politice din societatea romaneasca de azi. Cele doua directii ale angajamentului ecumenic al Bisericii Ortodoxe Romane pe plan national sunt complementare si interdependente.

Exigentele europene ale angajamentului Bisericii Ortodoxe Romane se impun la nivelul cooperarii acestei Biserici cu Conferinta Bisericilor Europene (KEK), precum si prin dialogul teologic si cooperarea cu Biserici si institutii ecumenice si diaconice din diferite tari europene, vizite reciproce intre ierarhii Bisericilor sau chiar legaturi intre eparhii, abordand probleme de natura ecumenica, de colaborare si intr-ajutorare.

In sfarsit, exigentele ecumenismului la nivel mondial se manifesta pentru Biserica noastra, pe de o parte, prin cooperarea cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor (CEB), iar pe de alta parte, prin relatiile bilaterale aprofundate tot mai staruitor in ultimii ani cu Biserica Romano-Catolica, la nivelul Consiliului Pontifical, al conferintelor panortodoxe si schimbului de vizite intre Intaistatatorii celor doua Biserici.

Relatiile dintre Bisericile si comunitatile religioase din Romania au fost si sunt inca determinate de situatia politica si economica a societatii romanesti in general. In perioada dictaturii comuniste (1948-1989) s-a dezvoltat in Romania un ecumenism sub cruce, prin intalniri intre sefii de culte si prin conferinte teologice interconfesionale intre institutele teologice ortodoxe, romano-catolice, protestante, cu participarea profesorilor, ierarhilor si conducatorilor confesiunilor religioase. Reluarea acestor conferinte pe o baza noua este o cerinta majora pentru promovarea ecumenismului local din Romania, inaugurat pe principiile teologice comune si raspunzand exigentelor actuale ale lumii.

Dupa 1990, relatiile ecumenice din tara noastra au fost impulsionate prin crearea Asociatiei Ecumenice a Bisericilor din Romania (AIDRom), din care fac parte Biserica Ortodoxa Romana, Biserica Evanghelica - Sibiu, Biserica Luterana CA,

Biserica Reformata si Biserica Armeana Apostolica. In vederea angajarii in mod egal a tuturor Bisericilor pe calea unui dialog ecumenic constructiv, este de dorit ca asociatia aceasta sa se transforme intr-o organizatie mai larga, de tipul unui consiliu al Bisericilor, care va trebui sa ofere o platforma de cooperare frateasca intre toate Bisericile. In cei 12 ani de activitate ai AIDRom, o contributie majora la sprijinirea unor proiecte derulate de aceasta asociatie a avut-o Diakonisches Werk, prin asa-numitele proiecte bilaterale, dintre care cele mai multe au fost pentru Biserica Ortodoxa Romana.

Tot prin AIDRom s-au derulat o serie de proiecte initiate din Germania si menite sa ajute victimele urii de rasa din timpul celui de-al doilea razboi mondial (evrei si rromi). Mii de astfel de victime sau urmasii lor au putut beneficia de ajutoare prin intermediul AIDRom. De asemenea, populatia minoritara rroma din Romania a beneficiat de programe pilot de dezvoltare comunitara, proiecte economice etc.

Desi Biserica majoritara, insumand 87 % din intreaga populatia a tarii, Biserica Ortodoxa Romane este deschisa pentru cooperare cu toate Bisericile din Romania, intr-un adevarat spirit ecumenic. Societatea romaneasca de azi este o societate pluralista, expusa secularizarii, fata de care Bisericile sunt chemate sa tina aprinsa faclia credintei in noua societate, marcata inca de urmarile ideologiei ateiste.

O alta forma de manifestare a ecumenismului local din Romania dupa 1989 este reprezentata de Societatea Biblica Interconfesionala, infiintata in mai 1992, din care fac parte 12 Biserici si confesiuni, si anume: Biserica Ortodoxa Romana, Biserica Armeana Apostolica, Biserica Reformata, Biserica Evanghelica CA, Biserica Evanghelica SP, Vicariatul Sarb Ortodox, Vicariatul Ucrainean Ortodox, Comunitatea Penticostala, Comunitatea Adventista, Comunitatea Baptista de limba romana si cea de limba maghiara, precum si Biserica Unitariana. Activitatea principala a acestei societati este raspandirea cuvantului lui Dumnezeu in scoli, inchisori, camine de batrani sau de copii orfani, realizarea traducerii Sfintei Scripturi acceptata de toti membrii. S-a tiparit o editie romano-maghiara, destinata familiilor mixte din Romania si Ungaria, precum si o editie ilustrata a Bibliei.

O alta forma de cooperare ecumenica locala in Romania a fost asigurata si prin Comisia Romana de Istorie Ecleziastica Comparata, infiintata in 1980, in cadrul careia coopereaza istorici si teologi reprezentand diferite confesiuni crestine. In aceasta comisie se studiaza teme legate de trecutul istoric comun al Bisericilor din Romania. Speram ca astfel de initiative vor pregati terenul favorabil elaborarii unui tratat comun de istorie a Bisericilor din Romania.

Societatii de azi, inclusiv celei romanesti, desi pe cale de dezvoltare economica si cu un larg orizont cultural, ii lipseste dragostea fata de Mantuitorul Iisus Hristos, iar instrainarea omului de Dumnezeu duce la instrainarea fata de semenii sai. Menirea Bisericilor este in primul rand aceea de a mijloci oamenilor dragostea lui Dumnezeu, de a-i apropia pe oameni de Dumnezeu si prin aceasta unii fata de altii. In vederea implinirii acestei misiuni divine, Bisericile trebuie sa coopereze, iar nu sa se ocoleasca, sau chiar sa se critice una pe alta. Daca relatiile Biserici Ortodoxe Romane cu celelalte Biserici si comunitati religioase din tara sunt in general bune, nu putem trece cu vederea ca in dialogul pe plan local cu Biserica Greco-Catolica se impune din partea ambelor parti mai multa dragoste si intelegere. In acest sens, nu putem decat sa ne rugam bunului Dumnezeu ca lucrarile Comisiei mixte de dialog dintre Biserica Ortodoxa Romana si Biserica Romana Unita cu Roma (Greco-Catolica) sa contribuie mai hotarat la stabilirea unei atmosfere de incredere reciproca si de cooperare frateasca, spre lauda lui Dumnezeu si bucuria credinciosilor.

Exigentele ecumenismului local din Romania implica azi si unele aspecte legate de raportul dintre Biserica si Stat. Din punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Romane, Statul garanteaza si asigura libertatile fundamentale ale cetatenilor, inclusiv libertatea de credinta, dand posibilitate Bisericii sa-si duca la indeplinire misiunea ei sfanta pe pamant, iar Biserica isi asuma responsabilitatea de a-i conduce pe credinciosi pe calea adevarului si a binelui. Biserica si Statul se intalnesc astfel in slujirea aceluiasi ideal, si anume ridicarea oamenilor la inaltimea cerintelor timpului, responsabilitate majora in vremea noastra, atat pentru Biserica, cat si pentru Stat.

Problemele sociale si politice cu care se confrunta societatea romaneasca de azi, cum sunt somajul, inflatia, si urmarile lor pentru cercuri largi de oameni, sau, pe de lata parte, integrarea Romaniei in structurile europene, sunt tot atatea provocari la adresa Bisericilor, care numai impreuna vor putea contribui la sprijinirea eforturilor tuturor romanilor spre dreptate sociala si respectarea demnitatii fiecarui om. Spre a exemplifica orientarea si contributia Bisericilor in acest sens, amintim doar intrunirile reprezentantilor cultelor din Romania din 1995 si 2000 si adoptarea declaratiei comune in care se spune, printre altele: Cultele religioase din Romania sunt o componenta majora a societatii romanesti de astazi si aduc o contributie importanta la viata spirituala si sociala a Romaniei, fiind sensibile atat la dificultatile, cat si la progresele acesteia.

In mesajul final al conferintei de la Bucuresti in iunie 2000, se mentiona ca organizarea intrunirii este expresia vointei tuturor Cultelor din Romania de a participa la innoirea spirituala si moral-sociala a tarii si a fost scos in evidenta faptul ca, in realizarea unitatii europene, trebuie sa se acorde importanta maxima si dimensiunii spirituale, culturale si sociale a unitatii europene. Alaturi de toate categoriile de credinciosi reprezentati la aceasta conferinta, conducatorii Bisericilor au subliniat, prin intermediul declaratiei finale, ca acestea doresc sa isi exercite responsabilitatile ce decurg din aderarea Romaniei la Uniunea Europeana. Avand o viata religioasa bogata, Romania este pregatita sa contribuie la imbogatirea patrimoniului spiritual si cultural european, reafirmand respectul pentru viata, demnitatea persoanei umane, dreptul la proprietate, valoarea familiei si a solidaritatii umane, acordand o atentie deosebita garantarii libertatii de gandire, constiinta, credinta si religie. Procesul de unificare europeana care vizeaza in mare masura o unificare economica, poate fi deplin in conditiile in care se realizeaza si o imbogatire spirituala europeana. Pastrandu-si identitatea spirituala proprie, modelata in decursul istoriei, alaturi de celelalte tari europene, contributia Romaniei va mari valoarea tezaurului spiritual si cultural european.

Exigentele europene ale angajamentului ecumenic al Bisericii Ortodoxe Romane isi au in parte originea in insasi orientarea europeana a societatii romanesti, care se considera pe drept cuvant intru totul europeana. Si totusi, Biserica Ortodoxa Romana a cultivat relatii ecumenice intense la nivel european cu mult inainte de a

se pune problema integrarii Romaniei in structurile europene. Biserica Ortodoxa Romana este membra a Conferintei Bisericilor Europene (KEK) inca de la infiintarea acestei organizatii ecumenice europene, in 1959. Cooperarea Bisericii Ortodoxe Romane in cadrul KEK a fost considerabila atat la nivelul diferitelor comitete sau comisii, cat si la nivelul personalului acestei organizatii de la Geneva. Multe din comitetele si comisiile de lucru ale KEK, in frunte cu Comitetul Central si cu Prezidiul acesteia, s-au intrunit in multe randuri in Romania, la invitatia Bisericii Ortodoxe Romane. Pentru noi, KEK reprezinta platforma ecumenica europeana prin excelenta, atat pentru cooperarea ecumenica dintre toate Bisericile, cat si pentru cooperarea Bisericilor cu institutiile europene de la Bruxelles si Strasbourg.

Din punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Romane, Ortodoxia nu este legata numai de o parte a Europei, nu imparte continentul in doua si, deci, nu exista granite delimitate confesional intre ea si celelalte Biserici cu care aceasta coexista in mod complementar. Este un stravechi adevar, rostit raspicat de un reprezentant de seama al teologiei si culturii Europei occidentale, care era originar din Rasarit, si anume Sfantul Irineu de Lyon, conform caruia Biserica este raspandita in toata lumea, pana la marginile pamantului (P.G. vol. VIII, col. 549 A).

Specificul Ortodoxiei romanesti este acela de a fi de cultura latina si in acelasi timp de credinta ortodoxa, ceea ce constituie o legatura speciala a acestei traditii cu Europa. Din punctul nostru de vedere, Europa are nevoie nu numai de factori economici si politici, ci si de traditia ei crestina, inclusiv de traditia crestina ortodoxa. Romania aduce in Europa istoria ei plina de suferinta, de jertfe si de martiri pentru credinta. Biserica Ortodoxa Romana ofera Europei trairea vie a credintei ortodoxe in comuniune. Nici o institutie europeana sau mondiala nu se poate substitui Bisericilor, a caror lucrarea este de permanenta imbunatatire a omului, de desavarsire si chiar de indumnezeire a lui. Acestea sunt obiectivele ecumenismului european, din punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Romane, pentru care Europa nu poate avea un viitor durabil fara credinta, fara afirmarea si manifestarea deplina a credintei crestine. Bisericile sunt chemate sa contribuie la construirea noii Europe, lucrare pe care Bisericile nu o pot desfasura cu succes

decat numai impreuna.

Tot la nivel european trebuie sa amintim si relatiile stranse ale Bisericii noastre cu unele Biserici din alte tari europene. Subliniem in acest sens relatiile Bisericii Ortodoxe Romane cu Biserica Evanghelica din Germania (EKD). Pe langa indelungatele schimburi de profesori si de studenti, de ajutorul si sprijinul exceptional pe care Biserica Ortodoxa Romana l-a primit din partea EKD cu multe prilejuri si pentru care tin sa multumesc acestei Biserici, si cu acest prilej, din toata inima, trebuie sa amintim ca cel mai substantial dialog teologic pe care l-a purtat Biserica Ortodoxa Romane este cel cu EKD. Aceste doua Biserici poarta un dialog teologic oficial din 1979, prin care s-a ajuns la considerabile puncte de convergenta cu privire la doctrina si viata spirituala a acestor doua Biserici. In noiembrie 2002 s-au desfasurat la Cluj lucrarile celei de-a zecea intruniri de dialog ale comisiilor EKD si BOR, care au dezbatut impreuna tema: Biserica cea una a lui Hristos si pluralitatea Bisericilor de astazi. In declaratia finala adoptata la aceasta intrunire, s-a aratat ca sunt inca multe aspecte de diferenta cu privire la ecleziologia celor doua Biserici, dar, in acelasi timp, aceste doua Biserici se considera, prin acest dialog, ca fiind intr-o comuniune (Gemeinschaft) de dialog si de rugaciune, lucrand impreuna la refacerea unitatii depline de credinta, singura capabila sa permita comuniunea euharistica intre aceste Biserici. Relatiile dintre BOR si EKD sunt pentru noi un exemplu de dialog si cooperare intre cele doua Biserici, una ortodoxa din Europa de Rasarit, cealalta evanghelica din Europa de Apus, pe calea unei integrari europene depline.

Evenimentele academice din ultimii ani, dedicate comemorarii marilor teologi romani Pr. Prof. Dumitru Staniloae si Pr. Prof. Ioan G. Coman, care au avut in timpul vietii legaturi exceptionale cu teologia si cultura apuseana, s-au bucurat de asemenea de participarea unor prestigiosi profesori de teologie din Germania si din alte tari europene, conferindu-le un caracter ecumenic.

Exigentele ecumenismului pe plan mondial se concretizeaza pentru Biserica Ortodoxa Romana mai ales prin cooperarea in cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor (CEB) si prin relatiile cu Biserica Romano-Catolica, la cel mai inalt nivel.

In acest cadru se inscrie desfasurarea la Bucuresti, in anul 1998, a reuniunii internationale Oameni si Religii, cu tema Pacea este numele lui Dumnezeu. Dumnezeu, omul, popoarele organizata de Comunitatea Sant'Egidio a laicatului catolic din Italia, la care au participat Intaistatatori ai Bisericilor Ortodoxe, inalti reprezentanti ai Bisericii Romano-Catolice, ai altor Biserici crestine si ai marilor traditii religioase ale lumii.

Dimensiunea mondiala a angajamentului ecumenic al Bisericii Ortodoxe Romane nu este de natura retorica, ci se impune, nu in ultimul rand, prin faptul ca Biserica noastra este prezenta, prin parohii care depind direct de ea, pe toate meridianele globului pamantesc. Parohii ortodoxe romane exista in majoritatea tarilor Europei de Vest, in America de Nord si de Sud, in Australia, Noua Zeelanda si chiar in Africa. In Germania exista un numar mare de parohii ortodoxe romane, grupate in jurul Inalt Prea Sfintitului Mitropolit Serafim al Germaniei, Europei Centrale si de Nord, care s-a bucurat de sprijin fratesc exceptional atat din partea EKD, cat si din partea Bisericii Romano-Catolice din aceasta tara si mai ales din landul Bavaria, pentru care tin sa exprim si aici multumirile noastre pline de recunostinta fata de aceste Biserici.

Atmosfera ecumenica deosebit de rodnica se arata in Biserica Ortodoxa Romana si in cadrul invatamantului universitar teologic, unde predau cursuri de teologie profesori asociati din Occident. Asa de pilda, la Facultatea de Teologie din Bucuresti preda un profesor de la Universitatea din Geneva si la Facultatea de Teologie din Cluj un profesor din Germania. Un pronuntat mesaj ecumenic au si concertele de muzica religioasa prezentate de tinerii nostri seminaristi si studenti teologi in unele tari din Europa Occidentala.

Biserica Ortodoxa Romana a devenit membra a CEB cu prilejul celei de-a treia Adunari Generale a Acestuia, de la New Delhi, in 1961. Pe parcursul celor peste 40 de ani care s-au scurs de atunci, Biserica Ortodoxa Romana a participat intens la activitatea acestui forum ecumenic mondial, fiind permanent prezenta in Comitetul Central si in Comitetul Executiv, in diferite comitete si comisii de

lucru, precum si la nivelul personalului de la Geneva, unde Biserica Ortodoxa Romane este reprezentata fara intrerupere de aproape 30 de ani. Lucrarile si hotararile CEB au fost urmarite si studiate cu mare interes, dar si cu spirit critic de catre teologii ortodocsi romani.

Pe parcursul ultimului deceniu al secolului trecut, am impartasit si noi ingrijorarea celorlalti Intaistatatori ai Bisericilor ortodoxe surori cu privire la evolutia discutiilor din cadrul CEB. Sinodul Bisericii noastre a discutat la modul cel mai serios hotararile intrunirii panortodoxe de la Thessalonic, din primavara anului 1998, cu privire la participarea reprezentantilor Bisericilor ortodoxe la lucrarile Adunarii Generale a CEB de la Harrare, Zimbabwe, si a precizat ca Biserica Ortodoxa Romana impartaseste critica adusa Consiliului de la Geneva, dar ca acele obiectii nu sunt suficiente pentru a putea duce la intreruperea cooperarii noastre cu CEB. Biserica noastra a urmarit apoi cu atentie lucrarile Comisiei Speciale pentru studierea cooperarii ortodoxe in cadrul CEB si s-a bucurat de rezultatele pozitive ale acestei comisii, prezentate Comitetului Central al CEB in luna august a anului trecut. Socotim ca abordarea celor cinci teme pe care si le-a fixat Comisia Speciala nu s-a facut cu nici un scop restrictiv, ci cu cea mai profunda si serioasa dorinta de promovare a ecumenismului actual. Spre exemplu, chestiunea rugaciunii in comun s-a pus - din punctul nostru de vedere - in primul rand pentru a medita impreuna la ce inseamna a ne ruga impreuna Tatalui Ceresc. Adevarata preocupare a noastra a fost faptul ca rugaciunea ecumenica risca sa stea mai mult sub influenta unei agende politice decat spirituale. Rugaciunea in comun este posibila si chiar necesara, mai ales ca nu ne rugam suficient, dar aceasta rugaciune nu se poate face oricum, ca nu cumva sa ne fie spre osanda. Tocmai dezbaterile din cadrul Comisiei Speciale si mai apoi receptarea raportului final al acesteia de catre unele cercuri eterodoxe au aratat pe deplin ca inca nu ne cunoastem suficient. Or, menirea organismelor ecumenice de tipul CEB este aceea de a mijloci cunoasterea reciproca tot mai profunda dintre Bisericile crestine, astfel ca rolul acestor organizatii ecumenice nu s-a incheiat inca.

Intrucat timpul pe care il avem acum la dispozitie nu ne permite sa abordam toate aspectele legate de Comisia Speciala din cadrul CEB, tinem sa incheiem acest capitol cu precizarea ca, pentru Biserica Ortodoxa Romana, raportul acestei

comisii deschide perspective noi de cooperare in cadrul Consiliului de la Geneva. Biserica noastra este hotarata sa continue cooperarea ei cu CEB in speranta ca Bisericile vor ajunge sa se cunoasca si sa se aprecieze tot mai mult, apropiindu-se astfel unele de altele, pe calea refacerii unitatii depline dintre ele.

Intoarcerea la izvoare, la practica Bisericii primului mileniu, a fost punctul comun de referinta care a schimbat radical perspectivele si atitudinile dintre crestinatatea catolica si cea ortodoxa. Dialogul teologic dintre cele doua Biserici, inaugurat la inceputul anilor '80 - in ciuda perioadei de criza pe care o traverseaza in ultimii ani si pe care dorim si ne straduim cu totii sa o depasim cat mai repede - a reusit elaborarea unei viziuni comune in directia unei teologii a comuniunii, recuperand, in scurt timp, mult din ceea ce a pierdut in mileniul al doilea. Documentul de la Balamand (Liban, 1993) consacra un vocabular ecumenic nou, care invedereaza o indelung asteptata schimbare de intelegere si de atitudine. Biserica Catolica si Biserica Ortodoxa - se spune in document - se recunosc reciproc in calitate de Biserici surori (cap. 14). Pe aceasta baza a fost posibila intensificarea relatiilor Bisericii Ortodoxe Romane cu Biserica Romano-Catolica, care au culminat cu vizita Sanctitatii Sale Papa Ioan Paul al II-lea in Romania, in mai 1999 si a noastra la Vatican, in octombrie 2002.

Relatiile Bisericii Ortodoxe Romane cu Biserica Romano-Catolica, concretizate in ultimii ani prin legarea unei sincere prietenii intre Intaistatatorii celor doua Biserici, s-au dezvoltat din convingerea ca Bisericile crestine trebuie sa-si adune energiile risipite si sa le concentreze in lucrarea de sfintire a omului si a lumii, sa-L redea lumii pe Hristos. Ce putem noi, Bisericile, oferi lumii mai de pret, decat pe Dumnezeu Insusi! Lumea de azi este ingrijorata de fenomenul globalizarii, de saracia care apasa milioane de oameni, mai ales in emisfera de sud a globului, de distrugerea mediului inconjurator, care nu este altceva decat creatia pe care Dumnezeu ne-a incredintat-o, dar mai ales de teama unei conflicte si razboaie, care ar putea duce la mari sacrificii umane sau chiar la distrugerea vietii pe pamant. In fata acestor pericole reale, Bisericile nu pot ramane indiferente. Este datoria noastra sfanta, pe care ne-o impune credinta in Iisus Hristos, pe care o marturisim impreuna, ca sa ne unim glasurile si sa marturisim lumii mesajul

nostru de pace si bunavoire intre toti oamenii. Actiunile Bisericilor si ale organismelor ecumenice din ultimul timp au demonstrat ca este posibil ca Bisericile sa se uneasca in slujba pacii. Daca vom face aceasta in mod si mai hotarat, atunci mesajul nostru in slujba lui Hristos va fi luat cu atat mai mult in considerare, spre pacea si mantuirea lumii intregi. Asa sa ne ajute Dumnezeu!

* Conferinta sustinuta de catre Prea Fericitul Parinte Patriarh Teoctist la Universitatea din Munchen (9 mai 2003).